

Batı Anadolu'da Güç Dengesi: Türkiye Selçuklu Devleti ile İznik Rum Devleti Arasındaki İlişkiler

Galip BİNGÖL*,¹, Hasan ÇOPUR*²,

Çalışma Türü (Araştırma Makalesi)

Takvim-i Vekayi
ISSN: 2148-0087

Basım (Published): 30.06.2025
Kabul (Acceptance): 26.02.2025
Gönderi (Submitting): 26.01.2025

Cilt (Vol): 13
No (Issue): 1
Sayfa (Pages): 1-12

Adres:

¹ University of Toronto, Faculty of
Science and Art, Toronto-Canada.
ORCID: 0000-0002-3664-345X

² Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü
Doktora Öğrencisi, Manisa, Türkiye.
ORCID: 0000-0002-1458-4946

*Sorumlu Yazar (Corresponding);
E-mail: bingolga.bingapl@utoronto.ca

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçuklu
Devleti, İznik Rum Devleti, IV. Haçlı
Seferi, Bizans, Rumlar.

TELHİS (ÖZ)

1204'teki IV. Haçlı Seferi sonrası Bizans'ın İstanbul'u kaybetmesiyle İznik'te yeni bir Bizans ruhu yaşatılmaya çalışılmış ve Theodore I. Laskaris'in liderliğindeki İznik Rum Devleti kurulmuştur. Ancak bu durum İznik ile Selçuklu Devleti arasında Batı Anadolu'daki topraklar üzerinde çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1211'deki ölümü, Selçuklu içindeki taht mücadelelerini artırmış ve bu durum İznik'i rahatlatmıştı. 1212'deki barış antlaşması, iki devlet arasında güvenliği sağlamış ve ilişkiler devam etmiştir. Alâeddin Keykubad dönemi, doğu cephesine yönelik dış politikalarla şekillenmiş, Moğol tehdidi ve Türkmen akınları Selçuklu'nun Batı Anadolu'daki stratejisini etkilemiştir. Rumlar, bölgeye Kumanları yerleştirerek sınırlarını korumaya çalışırken, Selçuklu Devleti uç bölgesindeki Türkmenlere destek vererek Rumlara karşı pozisyon almaya çalışmıştır. Ancak her iki devlet de Batı Anadolu'daki Türkmen hareketlerine karşı stratejik adımlar atmıştır. Bu makale, Türkiye Selçuklu Devleti ve İznik Rum Devleti arasındaki ilişkileri, Batı Anadolu'daki sınır çatışmalarını ve barış sürecini ele almaktadır. İznik Rum Devleti'nin varlığını sürdürme çabaları, Selçuklu yönetiminin Batı Anadolu'daki etkisini artırma stratejisiyle karşı karşıya gelirken, Türkmen akınları ve Moğol tehdidi gibi dış faktörler de ilişkilerin nasıl şekillendirildiği ve her iki devletin siyasi ve askeri stratejilerini, karşılıklı etkileşimlerini ve bu süreçteki diplomatik hamlelerini incelemektedir.

The Balance of Power in Western Anatolia: Relations Between the Seljuk Empire of Turkey and the Byzantine Empire of Nicaea

Research Article

ABSTRACT

After the loss of Constantinople by the Byzantine Empire following the Fourth Crusade in 1204, efforts were made to revive the Byzantine spirit in Nicaea, leading to establishment of the Nicean Byzantine Empire under the leadership of Theodore I. Laskaris. However, this situation resulted in conflicts between the Nicean Empire and the Seljuk State over territories in Western Anatolia. The death of Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev in 1211 intensified the internal struggles for the throne within the Seljuk Empire, which relieved Nicaea. The peace treaty of 1212 secured relations between the two states, and diplomatic relations continued. The reign of Alaeddin Keykubad was shaped by foreign policies focused on the eastern front, with the Mongol threat and Turkmen raids influencing the Seljuk's strategy in Western Anatolia. The Byzantines attempted to defend their borders by setting the Cumans in the region, while the Seljuks supported the Turkmen in the frontier region, taking a position against the Byzantines. However, both states took strategic steps to counter Turkmen movements in Western Anatolia. This article examines the relations between the Seljuk Sultanate of Rum and the Nicean Byzantine Empire, the border conflicts in Western Anatolia, and the peace processes. The efforts of the Nicaean Empire to maintain its existence were confronted by the Seljuk's strategies to increase their influence in Western Anatolia, while external factors such as Turkmen raids and the Mongol threat shaped how relations evolved, as well as the political and military strategies, interactions, diplomatic moves of both states.

KEYWORDS

Seljuk Sultanate of Rum, Nicaea Byzantine Empire, Fourth Crusade, Byzantines, Rum.

GİRİŞ

13 Nisan 1204'de Bizans'ın başkenti İstanbul'un tamamen iktisadi amaç taşıyan IV. Haçlı seferinin sonunda Latinler tarafından işgal edilmesi¹ ile Bizans yok olmayıp, bilakis; Batı Anadolu'da, Yunanistan-Arnavutluk hudut yöresi Epiros'da, Doğu Karadeniz'de² Bizans ruhu taşıyan, işgal edilen İstanbul'u birgün geri almayı ilke alan üç yeni devlete büründü.³ Batı Anadolu'da, III. Aleksios'un (1195-1203) damadı Theodore I. Laskaris (1204-1222), yerel halkın desteğini alarak İznik'i başkent yapan yeni bir siyasi oluşumun lideri olarak öne çıktı. Bizans'ın son askeri unsurlarını etrafında toplayan Laskaris, Latinlere karşı şansını iyi değerlendirerek Anadolu'da tutunmayı başardı ve Biga hariç Latinleri bir süreliğine Anadolu'dan uzaklaştırmayı başardı. Ayrıca, Bizans'ı yeniden canlandırma hedefiyle Trabzon Rum Devleti'nin kurucuları olan Komnenosları Sakarya'nın ötesine püskürttü. Bu başarılarının ardından, 1208 yılında İznik'te imparator unvanını alarak kendisini İstanbul'daki Bizans imparatorlarının meşru halefi olarak ilan etti.⁴

Batı Anadolu'da, 57 yıl süresince hüküm sürecektir olan İznik Rum Devleti, Bizans'ın sürgün yıllarının simgesi haline geldi. Kurucusu I. Laskaris'in yönetiminde, İstanbul'un Latinler tarafından işgal altında olduğu dönemde Bizans'ı yeniden ihya etme amacından önce, Batı Anadolu'da varlığını sürdürüp güçlendirmesi gerekti. Bu süreçte, kuzey sınırlarında Latinlerle, doğu sınırlarında ise Türkiye Selçuklu Devleti ile çatışmak zorunda kalacaktı. Yerleşmiş olduğu Bithynia bölgesi⁵ Latinlerin, topraklarına katmayı arzuladıkları bir bölgeydi.⁶ Türkiye Selçuklu Devleti, doğu sınırlarında güçlü bir yapıya sahipti ve Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev yönetiminde Batı Anadolu'daki etkisini kesin bir şekilde hissettirmeyi amaçlıyordu. Bu noktada İznik Rum İmparatoru I. Laskaris'in askeri ve siyasi becerileri önemliydi, ancak bunun yanı sıra şansın da kesinlikle onun yanında olması gerekiyordu. Gerçekten de Laskaris, bu anlamda şanslı bir figür oldu. Latinlerin tehdidinden kısa süreliğine kurtulmuş, Trabzon Rumlarını hayal kırıklığına uğratmış,

¹ Niketas Khoniates, *Historia*, (1195-1206), (*İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*), çev. Işın Demirkent, İstanbul 2004, s. 166; Georgios Akropolites, *Vekayinâme*, çev. Bilge Umar, İstanbul 2008, ss. 18-22; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, çev. Ahmet Ağrakça-Abdülkerim Özaydın, XII, İstanbul 1987, s. 158-159; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi II*, çev. Ömer Rıza Doğrul, I-II, TTK, Ankara 1999, s. 483-484. IV. Haçlı Seferi'nin nedenleri, süreci ve sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Steven, Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi III*, çev. Fikret Işıltan, I-III, Ankara 2008, ss. 95-117; Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 2006, s. 383-386.

² İstanbul'un işgaliyle birlikte, Bizanslılar İmparatorluğun devamı niteliğinde iki yeni devlet kurdular: biri Epiros bölgesinde, diğeri ise İznik'te. Öte yandan, İstanbul'un Latinler tarafından ele geçirilmesinden bağımsız olarak, Doğu Karadeniz'in güney sahilinde Nisan 1204'te Trabzon Rum Devleti tesis edildi. (Bkz. Işın Demirkent, *Bizans Tarihi Yazıları*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 107.

³ Niketas, a.g.e., ss. 181, 210; Ostrogorsky, a.g.e., s. 393; Runciman, III, a.g.e., s. 111-112.

⁴ Niketas, a.g.e., s. 225-229; Murat Keçiş, "Georgios Akropolites ve "Tarih" Adlı Eseri", *AÜDTCF*, c. 28, sayı 45, 2009, s. 201; Ostrogorsky, a.g.e., s. 393-396.

⁵ Bithynia bölgesi, Anadolu'nun kuzeybatı kısmında yer alır ve İstanbul ilinin Anadolu yakasını, Kocaeli, Sakarya ve Bolu illerinin tamamını, Bursa ve Bilecik illerinin kuzey bölgelerini ve Zonguldak ilinin batı kısmını kapsar. (Bkz. Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Ankara 2001, s. 29; Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihî Adlar*, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1993, s. 702.)

⁶ Bu aşamada, Laskaris'e yardım eli uzatan Bulgarlar, Balkanlar'da Latinleri meşgul etmeye başlayacak ve Laskaris, devlet yapısını kurmaya çalıştığı sırada Latinlerin yoğun baskısından kurtulup rahat bir nefes alabilecekti. (Niketas, a.g.e., ss. 199, 209; Şahin Kılıç, "Yükselme Devri Selçuklu-Bizans İlişkileri", *Türkler*, c. 6, s. 622-623; Ostrogorsky, a.g.e., ss. 394, 396.

kurduğu hükümetin temellerini sağlamlaştırmış ve Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in otoritesine karşı çıkararak, mükellef olduğu haracı Konya'ya göndermemiştir. 1211 yılında Alaşehir yakınlarında Selçuklu kuvvetleriyle yaptığı savaşta, şansının ne kadar yanında olduğunu açıkça gösterdi.⁷ Menderes kenarındaki Antiokheia'da⁸ meydana gelen savaşta, Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in zafer kazanarak Selçuklu kuvvetlerine karşı galip gelmesi beklenirken, Sultan'ın şehit düşmesiyle paniğe kapılıp dağılan Selçuklu askerlerinin karşısında zafer elde eden ⁹ I. Laskaris, bu zaferin sonucunda devletine toprak kazancı elde edememiş olsa da, büyük bir prestij ve moral kazandığı bir gerçektir.¹⁰ (1211 yılı ilkbahar sonu).

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1211 yılında Alaşehir yakınlarında İznik Rum lideriyle yaptığı savaşta şehit düşmesinin ardından, Selçuklu devletinin ileri gelenleri tarafından tahta geçen I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220), kısa bir süre sonra saltanatını tanımayan kardeşi Alâeddin Keykubad ile taht mücadelesine girmiştir. Bu süreç, iki yıl boyunca Selçuklu Devleti'nin dış politikasında önemli

⁷ XIII. yüzyıl Bizans tarihçisi George Acropolites, İznik Rum Devleti'nin kurucusu I. Laskaris'in hükümetin temellerini atmaya çalışırken, Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Batı Anadolu'ya yönelik genişleme stratejisi nedeniyle karşı karşıya geldiğini belirtir. Acropolites, "Sultan'ın gerçek planı İznik Devleti'ni kontrol altına almak ve ele geçirmektir." diyerek, Selçuklu Sultanı'nın amacını net bir şekilde ortaya koyar (Acropolites, a.g.e., s. 28-29). Benzer şekilde, 13. yüzyıl tarihçisi İbn Bibi, Sultan Keyhüsrev'in 1211 yılında I. Laskaris üzerine yaptığı seferin, Laskaris'in haracını ödememesi ve Sultan'ın emirlerine karşı duyduğu isteksizlikten kaynaklandığını öne sürer. (İbn Bibi, *el-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alaiyye*, Selçukname, çev. Mürsel Öztürk, I, T.C. Kültür Bakanlığı 1000 Temel Eser, Ankara 1996, s. 122-123). Ancak İbn Bibi, Laskaris'in, önceki Bizans hükümdarı III. Kılıç Arslan'ın ölümünün ardından, Keyhüsrev'e bağlılık gösterdiğini ve onu tahtı almak için davet ettiğini de aktarır. Bu bağlamda, Laskaris, Keyhüsrev'e karşı sorumluluk taşıyan bir hükümdar olarak, onun ilerlemesine izin vermemiştir (İbn Bibi, a.g.e., s. 100-101). Bu bilgiler ışığında, İznik Rum Devleti'nin kurucusu I. Laskaris'in hem iç sorunlarla (Latinler, Trabzon Rum Devleti, isyancı feodaller ve devlet yapılanması) hem de dış tehditlerle meşgul olduğu, bu yüzden Türkiye Selçuklu Devleti'nin dostluğuna ihtiyaç duyduğu ve karşılığında bir bedel ödemek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. İznikli Pachymeres de, Laskaris'in Latinler ile mücadele etmek için Türkiye Selçuklu Devleti ile anlaşma yapma zorunluluğunu ve her yıl haraç ödeme mecburiyetini vurgulamıştır. (Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, TTK, Ankara 2006, s. 139). Ancak, Laskaris'in 1211'de Keyhüsrev'e karşı çıktığı dönemdeki zafer, onun Batı Anadolu'daki sınırlarını koruma kararlılığını göstermektedir. Bu, ona bir tür barış sağlasa da, kısa bir süre sonra Latinlerle yaşanacak çatışmalar nedeniyle Selçuklularla bir kez daha barış yapmaya mecbur kalacaktır. Sonuç olarak, Laskaris'in Selçuklu Devleti karşısında elde ettiği başarı, onun İstanbul'un Bizans İmparatorları gibi büyük zaferlere sahip olamayacağı bir konumda olduğuna işaret etmektedir.

⁸ Bizans tarihçilerine göre savaşın yapıldığı yer Antiokheia'dır. Antiokheia, Aydın ilinin Karacasu ilçesi yakınlarından geçen Dandalos Çayı'nın Menderes ile birleştiği yerdendir (Bkz. Bilge Umar, *Karia*, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1999, s. 335). Ancak, İbn Bibi savaşın Alaşehir yakınlarında gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu konuda daha fazla bilgi ve değerlendirme için bkz. Kaya, a.g.e., s. 145-146; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat, İstanbul 2010, s. 311.

⁹ İznik ordusunun, başlangıçta yenilgiye uğramışken kazandığı zafer hakkında detaylar için bkz. İbn Bibi, a.g.e., s. 130; Acropolites, a.g.e., s. 30. Osman Turan, İznik'te kurulan yeni devletin, Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1211'de şehit düşmesine rağmen aslında mağlup olan taraf olduğunu ve bu olaydan sonra, İstanbul'daki Latinlerle mücadeleye odaklanan İznik'in, Selçuklulara karşı saldırı yapma gücünü kaybedip, Türk dostluğuna ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Bu dönemde, I. Laskaris'in, İzzeddin Keykâvus döneminde (1211-1220) Selçuklu Devleti'ne haraç ödemeye başladığı, Selçuklu saray tarihçisi İbn Bibi ve Bizans kaynağı Vincent de Beauvais'a dayanılarak ifade edilmektedir. Bkz. Turan, a.g.e., ss. 372-373.

¹⁰ İbn Bibi, a.g.e., s. 131; Kerimüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2000, s. 25; Acropolites, a.g.e., ss. 27-30; Savvides, a.g.m., s. 97; Keçiş, a.g.m., s. 204; Ostrogorsky, a.g.e., s. 396; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Erol Üyepazarcı, Kabalcı, İstanbul 2002, s. 67.

bir hareket kabiliyeti kaybına yol açmıştır.¹¹ Diğer tarafta, İznik İmparatoru Laskaris, Marmara sahillerini ve İstanbul'u işgal eden Latinler ile mücadele etmek ve Batı Anadolu'daki varlığını kesin olarak sağlamlaştırmak için uğraşıyordu. İznik hükümeti ile Latinler, 1211-1214 yılları arasında Batı Anadolu'nun özellikle kıyı bölgeleri ve yakın sahillerinde yeniden bir çatışma sürecine girmişti.¹² Ancak Laskaris, Latinlerle savaşılmaya odaklanmadan önce, Alaşehir Savaşı'ndan kaynaklanan endişe ile doğudaki komşusu Türkiye Selçuklu Devleti ile ilişkilerini düzeltmeye yönelik bir adım attığı anlaşılmaktadır. Gerçekten de, 1212 yılında, I. Laskaris, Sultan I. İzzeddin Keykâvus'a elli yıllık bir barış önerisi sundu. Bu dönemde, kardeşi tahta geçmek için Kayseri kuşatmasını kırarak iktidarını korumayı başaran İzzeddin Keykâvus, tahtı üzerindeki mutlak güveni ve huzuru sağlamlaştırmak amacıyla, Ankara Kalesi'ne çekilen kardeşi Alâeddin Keykubad'ı tamamen etkisiz hale getirmeyi planlıyordu.¹³ İzzeddin Keykâvus, iktidarını sağlamlaştırmak adına dış politikasını kısıtlayan iç mücadeleler nedeniyle dışarıda hamle gücünü kaybetmişti. Bu durum, Ermenilerin Toros Dağları'nı aşarak Ulukışla, Ereğli ve Larende kalelerini ele geçirmesine, dolayısıyla Selçuklu Devleti'nin Akdeniz ve Karadeniz'deki ticari çıkarlarının ve varlığının tehdit altına girmesine yol açtı (1212). Bu koşullarda, henüz dış politikada etkili bir strateji izlemek için yeterli serbestliğe sahip olmayan İzzeddin Keykâvus, İznik Rum Devleti'nden gelen barış teklifini kabul etti. Ancak, bu barışın bir bedeli vardı. İç güvenliği tamamen sağladıktan sonra, İznik İmparatoru I. Laskaris'ten babasının intikamını almak isteyen İzzeddin Keykâvus, Laskaris'in savaş tazminatı ödemesi ve iki devlet arasındaki sınırların karşılıklı olarak saygı gösterilmesi şartıyla, taraflar arasında 50 yıllık bir barış anlaşması imzaladı. Yapılan barışın ardından, 1214 yılında iki hükümet arasında kayda değer bir gelişme yaşandı. Sultan I. İzzeddin Keykâvus, Sinop ve çevresini elde ederken, İznik İmparatoru I. Laskaris ise Karadeniz Ereğlisi ve Amasra dahil olmak üzere Batı Karadeniz'in önemli bir bölümünü aldı. Böylece, sadece karada değil, Karadeniz'in güney kıyıları üzerinde de karşılıklı olarak komşu durumuna geldiler.¹⁴

Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'un vefatının ardından, yaklaşık 7,5 yıl süren esaret dönemini geride bırakıp tahta çıkan Alâeddin

¹¹ I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in İznik Rum lideri ile Alaşehir yakınlarında yaptığı savaş hakkında daha geniş bilgi için şu kaynaklara başvurulabilir: İbn Bibi, a.g.e., ss. 121-132; Akropolites, a.g.e., s. 27-30; Alexis G. C. Savvides, "Acropolites and Gregoras on the Byzantine-Seljuk Confrontation at Antioch-on-the Meander (A. D. 1211), English Translation and Commentary", *AÜDTCF, Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 15, sayı 26, ss. 93-101; Tuncer Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit*, Ankara 1997, ss. 40-44.

¹² Ostrogorsky, a.g.e., s. 397-398; Turan, a.g.e., s. 321.

¹³ I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1211 yılında şehit düşmesinin ardından, büyük oğlu I. İzzeddin Keykâvus ile ortanca oğlu Alâeddin Keykubad arasında meydana gelen saltanat mücadelesi hakkında detaylı bilgi için bkz. İbn Bibi, a.g.e., ss. 134-140, 154-160.

¹⁴ Barış süreci için İznik İmparatoru I. Laskaris, önce Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'i savaşta şehit eden Frenk'i öldürmüş, ardından Alaşehir savaşında esir düşen Komutan Seyfeddin Ayaba'yı serbest bırakmıştı. Sonrasında, belirlediği elçilik heyetini değerli hediyelerle birlikte Sultan İzzeddin Keykâvus'a göndermişti. Bu olumlu adımların ardından, barışın sağlanması adına son olarak Laskaris, Gıyaseddin Keyhüsrev'in naaşını ve savaş tazminatı olarak 20 bin altını Konya'ya göndermiştir. Bu süreçle ilgili daha fazla bilgi için: İbn Bibi, a.g.e., ss. 151-154; Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*, TTK, Ankara 2003, s. 84; Kılıç, a.g.m., s. 623-624; Turan, a.g.e., s. 321-322; Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, TTK, Ankara 1997, ss. 61-63; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi, (Selçuklular Dönemi)*, TTK, Ankara 2000, s. 163.

Keykubad (1220-1237), babası I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1205-1211) ve ağabeyi I. İzzeddin Keykâvus'un (1211-1220) izinden giderek devletin ekonomik gücünü artırmayı ve uluslararası ticaretin payını genişletmeyi amaçlamıştır. Hem Akdeniz hem de Karadeniz ticaret yollarının güvenliği ve getirisini ön planda tutan Sultan, Anadolu'da refahı artırmak adına halkının ekonomik çıkarlarını korumuş, adalete muhtaç olanlara destek olmuş ve zulüm görenleri himayesine almıştır. Ayrıca, 1220-1221 yıllarında etkili olup 1231'den itibaren Yakın Doğu'da kalıcı hale gelen Moğol istilasına tehlikesine karşı ülkesini güvenli kılarak halkın huzurunu sağlamış ve devletine altın bir dönem yaşatmıştır. Öte yandan, 1222'de İznik Rum Devleti'nin başına geçen ve I. Laskaris'in damadı olan III. Dukas Vatatzes (1222-1254), Anadolu'daki topraklarını koruma altına almış ve İznik döneminin en büyük lideri, hatta Bizans tarihinin en önemli hükümdarlarından biri olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda, bu iki hükümdarın yönetiminde Türkiye Selçuklu ve İznik Rum Devletleri arasındaki ilişkilerin seyri incelenecektir.

Sultan Alâeddin Keykubad'ın 1220-1237 yılları arasındaki saltanatı boyunca Selçuklu dış politikasının merkezinde doğu cephesindeki meseleler yer almıştır. Bu durumun en temel nedeni, 1220 yılından itibaren süregelen Moğol istilasına tehditidir. Tahta çıkar çıkmaz dış politikada izlenecek stratejiyi belirlemeye başlayan Alâeddin Keykubad, ilk olarak Moğollara karşı hem siyasi hem de askeri önlemler almıştır. Ancak, özellikle 1226 yılından itibaren bu tehdidin kalıcı bir tehlikeye dönüşmesiyle birlikte, Sultan'ın dış politikadaki önceliği büyük ölçüde Doğu Anadolu'nun güvenliğini sağlama yönünde şekillenmiştir. Alâeddin Keykubad'ın dış politikada önem verdiği bir diğer temel konu, Akdeniz ve Karadeniz ticaretinin güvenliği ve kazançlı bir şekilde sürdürülmesidir. Babası ve kardeşi gibi, Anadolu'nun doğu-batı ve kuzey-güney ticaret yollarının emniyetine büyük hassasiyet göstermiştir. Aslında, Alâeddin Keykubad'ın 1220-1237 yılları arasındaki saltanatı süresince Selçuklu dış politikasını şekillendiren unsurların temelinde bu yaklaşım yer almaktadır. Bu bağlamda, Alâeddin Keykubad'ın dış politikadaki öncelikleri arasında İznik Rum Devleti'nin konumu daha düşük bir seviyede değerlendirilmelidir. Ancak bu dönemdeki önemli bir gelişme, 1220 yılından itibaren Moğol istilasının etkisiyle Horasan ve Maverâünnehir bölgelerinden göç eden Türkmen boylarının Anadolu'ya sığınmasıdır. Barış, güvenlik ve refahla çevrelenmiş ülkesini bu göçmenlere açan Alâeddin Keykubad, Türkmenleri çoğunlukla Hristiyanlarla sınır komşusu olan bölgelere yerleştirmiştir. Bunun yanı sıra, Moğol tehdidi nedeniyle doğudan Anadolu'ya gelen Türkmenlerin bir kısmı da Batı Anadolu'da İznik Rum Devleti ile olan kara sınırlarına yerleştirilmiştir.¹⁵

Batı Anadolu'da İznik Rum Devleti'ne komşu olan şehirler ve sınır bölgelerine yerleştirilen Türkmenler, kısa sürede hareketli ve bağımsız yapılarıyla dikkat çekerek İznik Rum sınırlarına yönelik akınlar düzenlemeye başladılar. Özellikle Menderes havzasında sürekli ilerleyen ve buralarda yurt edinerek Türkleşme sahasını genişleten bu Türkmenler, İznik Rum Devleti üzerinde ciddi bir baskı oluşturdular.¹⁶ Bu bağlamda, Türkmenlerin İznik Rum Devleti sınırlarına düzenledikleri akınların, Alâeddin Keykubad ve III. Vatatzes

¹⁵ Mehmet Emin Şen-Galip Bingöl, "Anadolu'da Moğol Tahakkümüne Karşı Aykırı Bir Ses: Beylerbeyi Hattiroğlu Şerafeddin". *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 5/2 (Aralık 2022), s. 1-2.

¹⁶ Turan, a.g.e., s. 372.

döneminde Selçuklu-İznik Rum Devleti ilişkilerine nasıl yansıdığı konusunda iki farklı görüş öne sürülmektedir. İlk ve daha güçlü görüşe göre, yarı göçebe Türkmenlerin sınır bölgelerinde gerçekleştirdikleri saldırılar, iki devlet arasındaki dostane ilişkileri bozacak boyutta olmamış; sadece bazı sınırlı çaplı sınır çatışmalarına neden olmuştur. Bu görüşe göre, 1212 yılında I. Laskaris'in teklifi ve I. İzzeddin Keykâvus'un kabulü ile sağlanan barış, her iki devletin ortak çıkarları doğrultusunda devam etmiş ve Alâeddin Keykubad ile III. Vatatzes döneminde de korunmuştur. Ayrıca, bu süreçte iki devlet arasında resmi bir askeri çatışma yaşanmadığı belirtilmektedir.¹⁷ İkinci ve daha tartışmalı görüş ise, III. Vatatzes döneminde Selçuklu-İznik Rum Devletleri arasındaki ilişkilerin oldukça gergin bir hal aldığını savunmaktadır. Bu görüşe göre, Vatatzes'in 1222, 1225 ve 1231 yıllarında Selçuklu sınırlarına yönelik üç ayrı sefer düzenlediği belirtilir. Ayrıca, 1222-1231 yılları arasında iki devletin sınır bölgelerinde sürekli çatışmalar yaşandığı ve bu gerilimlerin daha büyük ölçekli çatışmalara dönüştüğü ifade edilmektedir. Bu bağlamda, taraflar arasında düzenli orduların karşı karşıya geldiği resmi muharebelerin gerçekleştiği iddia edilmektedir.¹⁸ Kesin olarak bilinen bir gerçek, III. Vatatzes'in devletin sınırlarını Türk nüfus hareketine karşı savunmak için stratejik bir adım atmış olmasıdır. Bu kapsamda, Balkanlar'da yaşayan bir Türk topluluğu olan Kumanlardan 10 bin kişilik bir grubu, Müslüman Türk akınlarını engellemek amacıyla Menderes havzası ve Frikya bölgesindeki sınırlara yerleştirmiştir. Bu hamle, Türkmen akınlarının durdurulmasına yönelik bir önlem olarak öne çıkmaktadır.¹⁹ Konuya dair, III. Vatatzes'in oğlu Theodoros II. Laskaris'in babasına yönelik bir övgüsünde şu ifadeler yer almaktadır: "*Sen, İskitleri batı bölgelerinden buraya getirerek onların soydaşlarından doğuda hizmet eden bir kavim oluşturdu. Onları Türklerin yerine ikame ederek Türklerin batıya doğru ilerlemelerini engelledin.*" Bu sözler, Kumanların yerleştirilmesinin stratejik bir hamle olarak değerlendirildiğini ve bu girişimin Türk akınlarını durdurmada önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.²⁰

Alâeddin Keykubad dönemi boyunca Batı Anadolu'da Türkmenler tarafından oluşturulan bir hareketlilik söz konusu olsa da, Selçuklu kaynaklarının bu konuda tamamen sessiz kalması, Alâeddin Keykubad'ın devlet ordularıyla batıya doğru genişlemeyi amaçlamadığını gösterir. Ayrıca, Alâeddin Keykubad'ın dış politika hedefleri arasında İznik Rum Devleti'nin stratejik bir önemi olmadığı da anlaşılmaktadır. Eğer böyle bir hedefi olsaydı, batıya doğru genişlemeye yeterli güce sahip olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.²¹ İznik Rum Devleti'nin, Türkmen akınlarına karşı

¹⁷ Turan, a.g.e., s. 372-373; Uyumaz, a.g.e., s. 85; Koca, a.g.e., s. 63; Nejat Kaymaz, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve Devri*, TTK, Ankara 2009, s. 15; Yusuf Ayönü, "Selçuklu-Bizans İlişkileri", *Türkler*, c. 6, s. 609.

¹⁸ J. Longdon, *Byzantium's Last Imperial Offensive in Asia Minor*, New York 1992, ss. 1, 16, 38; Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, TTK, Ankara 2010, s. 193; Kılıç, a.g.m., s. 626.

¹⁹ Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, çev. O. Ş. Gökyay, TTK, Ankara 1999, s. 13; Uyumaz, a.g.e., s. 85; Turan, a.g.e., s. 373; Kılıç, a.g.m., s. 626

²⁰ Ostrogorsky, a.g.e., s. 409; Wittek, a.g.e., s. 13. 7

²¹ Herbert Jansky, "Selçuklu Sultanlarından Birinci Alâeddin Keykubad'ın Emniyet Politikası", *Zeki Velidi Togan'a Armağan*, Ankara 2010, s. 119; Turan, a.g.e., s. 373; Cahen, a.g.e., s. 87; Runciman, III, a.g.e., s. 151; A.Yakubovski, "İbn Bibi'nin, XIII. Asır başında Anadolu Türklerinin Sudak, Polovets (Kıpçak) ve Ruslara Karşı Yaptıkları Seferin Hikâyesi", çev. İsmail Kaynak, *AÜDTCF*, c. 12, s. 214.

koyabilecek kapasitesi olduğu, ancak yalnızca Batı Anadolu'daki topraklarını koruyacak kadar bir güce sahip olduğu ve Selçuklu topraklarına yönelik herhangi bir tehdit oluşturacak ya da Selçuklu Devleti'ne rakip olabilecek durumda olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Alâeddin Keykubad'ın saltanatına genel olarak bakıldığında, egemen olduğu topraklarda herhangi bir tehdit ya da risk sezdiğinde, gereken tepkiyi kararlı bir şekilde verdiği görülmektedir. Aslında, Alâeddin Keykubad döneminde Batı Anadolu'daki siyaseti büyük ölçüde Türkmen topluluklarına bırakmış gibidir.²² Ayrıca, III. Vatatzes'in 1225 yılında Latinlerle bir barış anlaşması imzalayarak, bu barışın 1231 yılına kadar sürmesini sağlaması da önemli bir gelişmedir.²³ Sonrasında, Batı Anadolu'daki topraklarını, söz konusu Türkmen akınlarına karşı savunarak, hudutlarda Türkmenler ile Vatatzes'in uç kuvvetleri arasında çatışmaların meydana geldiği kabul edilmektedir.²⁴ Bu aşamada, Alâeddin Keykubad'ın, sınır komşusu İznik Rum hükümetini, Türkmenlerle zayıflatmak, meşgul etmek ve denetim altına almak istemesi ve bu hedef doğrultusunda Türkmenlere destek vermesi olasıdır. Ancak, 1231 yılında Moğolların Azerbaycan'a yerleşip Anadolu ile sınır komşusu haline gelmesi, Alâeddin Keykubad'ın dikkatini tamamen doğu cephesine yönlendirmesine sebep olurken, 1230'da Bizans'ın İstanbul'a yeniden sahip olma hedefi, Batı Grek Devleti'nin Bulgarlar karşısında yıkılmasının ardından, yalnızca III. Vatatzes'in²⁵ liderliğinde kalan tek seçenek olarak ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda, Vatatzes'in dikkatini tamamen Latinleri Marmara'dan çıkarmaya vermesi, iki taraf arasında hudutlardaki çatışmaları sona erdirmeye yönünde bir görüşün ortaya çıkmasına yol açmıştır.²⁶ Bu noktada, Alâeddin Keykubad'ın batı yönünde değil, Vatatzes'in doğu sınırında kavga etmek yerine yalnızca güvenlik sağlamak istemesi anlaşılabilir bir durumdur. Türkmenlerin, bu süreçte merkezi yönetim tarafından bir süre için itidale çağrıldığı görülmektedir. Sonuç olarak, belirtilmesi gereken önemli bir noktadır ki; Alâeddin Keykubad ile III. Vatatzes arasında doğrudan bir çatışma değil, Alâeddin Keykubad'ın Moğol istilasına sebebiyle ülkesine gelen ve batı sınırlarına yerleştirdiği Türkmenlerle, Vatatzes'in bu Türkmenlerin akınlarına karşı Balkanlar'da yaşayan Türk boyu olan Kumanları Batı Anadolu sınırlarına yerleştirerek oluşturduğu güç dengesinin etkili olduğu söylenebilir. Alâeddin Keykubad'ın batı ile doğrudan ilgilenmemesi, yukarıda belirtilen dış politika hedefleri ve İznik Rum hükümetinin batıda tehdit olarak görülmeyip, Türkmenlerle kontrol altında tutulmasının yeterli olmasıyla açıklanabilir.

1243 Köseadağ Savaşı'nın ardından Türkiye Selçuklu Devleti, Moğollara bağımlı bir devlet hâline geldi. Bu süreçte Anadolu'daki iç dengeler değişirken, Bizans'ın Anadolu'daki kolu olan İznik Rum Devleti ile Selçuklular arasındaki

²² Her ne kadar Vatatzes döneminde, alınan tedbirlerle Türkmenlerin Bizans'a karşı ilerlemeleri yavaşlamış olsa da, XIII. yüzyılın sonlarına doğru Türkmenler, Bizans'a karşı güçlü bir şekilde ilerlemeyi başaracaklardır.

²³ Ostorgorsky, a.g.e., s. 402.

²⁴ Kılıç, a.g.m., s. 626.

²⁵ Ostorgorsky, a.g.e., s. 403.

²⁶ Kılıç, a.g.m., s. 626.

ilişkiler de farklı bir boyuta taşındı. Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'daki siyasi yapılar Moğolların etkisi altına girdi. Bu durum, Türkiye Selçuklu Devleti'nin batı sınırlarında aktif bir politika izlemesini zorlaştırdı. Moğolların Anadolu'ya doğrudan müdahalesi nedeniyle Selçuklular, İznik Rum Devleti ile doğrudan savaştan kaçındı. Selçukluların zayıflaması, İznik Rum Devleti için bir fırsat oluşturdu ve İznik, Bizans'ı yeniden canlandırma hedefiyle hareket geçti. Bu süreçte Selçuklularla doğrudan çatışmadan kaçınarak kendi iç konsolidasyonuna odaklandı. XIII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Selçuklu-İznik ilişkilerinin büyük ölçüde barışçıl olduğu görülür. Çünkü Selçuklular iç karışıklıklar ve Moğol baskısıyla uğraşırken, İznik Devleti de Bizans'ı yeniden ele geçirme çabalarına yoğunlaşmıştı. Moğolların Bizans ile ilişkileri de Selçuklu-İznik dengesini etkiledi. Özellikle Bizans İmparatoru VIII. Mihail Palaiologos'un 1261'de Konstantinopolis'i ele geçirmesiyle birlikte İznik Devleti'nin önemi azaldı.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol egemenliği altına girmesiyle İznik Rum Devleti ile doğrudan çatışmalar büyük ölçüde azaldı ve taraflar arasında daha barışçıl bir dönem yaşandı. Selçuklular iç sorunlarla ve Moğol baskısıyla uğraşırken, İznik Rum Devleti Bizans'ı yeniden kurma sürecine odaklandı. Bu süreçte Moğolların bölgesel etkisi ve Bizans ile kurdukları ilişkiler de bu dinamikleri belirleyen önemli unsurlar arasında yer aldı.

SONUÇ

Türkiye Selçuklu Devleti ve İznik Rum Devleti arasındaki ilişkiler, Batı Anadolu'daki stratejik dengeyi şekillendiren önemli bir faktördür. IV. Haçlı Seferi sonrası Bizans'ın İstanbul'u kaybetmesiyle, İznik'te Bizans ruhunun yeniden canlanması ve İznik Rum Devleti'nin kuruluşu, bölgedeki güç dinamiklerini köklü bir şekilde değiştirmiştir. Theodore I. Laskaris liderliğinde kurulan İznik Rum Devleti, Batı Anadolu'da Selçuklular ve Latinler ile doğrudan mücadele etmeye başlamıştır. Ancak, İznik Rum Devleti'nin karşılaştığı en büyük zorluk, Batı Anadolu'daki topraklarını savunmak için hem Selçuklu Devleti hem de Latinler ile sınır çatışmalarına girmesidir. Bu noktada, her iki devletin de stratejik hedefleri birbirine zıt olsa da, dış tehditler ve iç politik zorluklar, onların karşılıklı ilişkilerini etkilemiştir. Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1211'deki ölümü, Selçuklu içindeki taht mücadelelerinin yoğunlaşmasına neden olmuş ve bu durum İznik Rum Devleti'ne bir nefes alma fırsatı sağlamıştır. 1212 yılında imzalanan barış anlaşması, her iki tarafın da güvenliğini sağlamak amacıyla kısa vadeli bir istikrar oluşturmuş, ancak Türkmen akınları Batı Anadolu'daki siyasi dengeleri bozmaya devam etmiştir. Türkmenlerin özellikle İznik sınırlarına yönelik akınları, III. Vatatzes döneminde gerginlikleri artırmış ve her iki devletin de stratejik manevralarını zorlaştırmıştır. Alâeddin Keykubad dönemi, Selçuklu Devleti'nin doğu cephesindeki Moğol tehdidine karşı yoğunlaşan dış politikalarıyla şekillenmiştir. Batıya doğru bir genişleme amacı gütmeyen Selçuklu Devleti, Batı Anadolu'daki Türkmen akınlarını kontrol altına almak

için kontrollü bir strateji izlemiştir. İznik Rum Devleti ise Batı Anadolu'daki topraklarını koruyabilmek için Türkmen akınlarına karşı savunma stratejileri geliştirmiştir. Alâeddin Keykubad'ın dönemi, Selçuklu Devleti ile İznik Rum Devleti arasında doğrudan bir çatışmanın yaşanmadığı bir dönem olmuştur. Ancak, her iki devlet de sınırlarını güçlendirmek için birbirlerine dolaylı etkilerde bulunmuş, bölgedeki stratejik dengeyi değiştirmek adına karşılıklı adımlar atmıştır.

Sonuç olarak, Batı Anadolu'daki güç dengesi, her iki devletin de dış tehditlere karşı stratejik bir denge kurmalarını gerektirmiştir. Moğol istilas ve Türkmen akınları gibi faktörler, her iki devletin dikkatini birbirlerinin sınırlarına yöneltmek yerine, bölgesel güvenliği sağlamaya odaklanmalarına neden olmuştur. İznik Rum Devleti'nin Batı Anadolu'daki varlığını sürdürmesi, Selçuklu Devleti'nin batıya yönelik genişleme planlarının engellenmesinden ziyade, Türkmen hareketlerini denetim altına almak amacıyla izlenen bir denge politikasının sonucudur. Bu dönemde doğrudan bir savaş yaşanmamış olsa da, her iki devlet de bölgedeki stratejik dengeleri kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmiştir. İznik Rum Devleti ve Türkiye Selçuklu Devleti arasındaki ilişkiler, Batı Anadolu'daki sınır bölgelerinde devam eden Türkmen akınları ve dış tehditlerle şekillenen, zaman zaman karşılıklı stratejik etkileşimler ile karakterizedir. Bu ilişkiler, dönemin siyasi ve askeri yapısını derinden etkilemiş ve bölgedeki güç dinamiklerinin evrimini yönlendirmiştir.

KAYNAKÇA

- Abu'l-Farac. (1999). *Abu'l-Farac Tarihi* (Çev. Ö. R. Doğrul). Türk Tarih Kurumu.
- Aksarayî, K. M. (2000). *Müsâmeretü'l-Ahbâr* (Çev. M. Öztürk). Türk Tarih Kurumu.
- Ayönü, Y. (2006). Selçuklu-Bizans ilişkileri. *Türkler*, (6).
- Baykara, T. (1997). *I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit*. Ankara.
- Cahen, C. (2002). *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* (Çev. E. Üyepazarcı). Tarih Vakfı.
- Demirkent, I. (2005). *Bizans Tarihi Yazıları*. Dünya Yayıncılık.
- Georgios, A. (2008). *Vekayinâme* (Çev. B. Umar). İstanbul.
- Göksu, E. (2010). *Türkiye Selçuklularında Ordu*. Türk Tarih Kurumu.
- Herbert, J. (2010). Selçuklu Sultanlarından Birinci Alâeddin Keykubad'ın emniyet politikası. *Zeki Velidi Togan'a Armağan*. Ankara.
- İbn Bibi. (1996). *el-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alaiyye, Selçukname* (Çev. M. Öztürk). T.C. Kültür Bakanlığı 1000 Temel Eser.
- İbnü'l-Esir. (1987). *el-Kâmül fi't-Tarih* (Çev. A. Ağırakça & A. Özaydın). İstanbul.
- Kaya, S. (2006). *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi*. Türk Tarih Kurumu.
- Kaymaz, N. (2009). *II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve Devri*. Türk Tarih Kurumu.
- Kılıç, Ş. (tarih yok). Yükselme devri Selçuklu-Bizans ilişkileri. *Türkler*, (6), 618-629.
- Koca, S. (1997). *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*. Türk Tarih Kurumu.
- Longdon, J. (1992). *Byzantium's Last Imperial Offensive in Asia Minor*. New York.
- Keçiş, M. (2009). Georgios Akropolites ve "Tarih" adlı eseri. *AÜDTCF*, 28(45).
- Niketas K. (2004). *Historia'sı 1195-1206 (İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması)* (Çev. I. Demirkent). İstanbul.
- Ostrogorsky, G. (2006). *Bizans Devleti Tarihi* (Çev. F. Işıltan). Türk Tarih Kurumu.
- Runciman, S. (2008). *Haçlı Seferleri Tarihi* (Çev. F. Işıltan). Türk Tarih Kurumu.
- Savvides, A. G. C. (1991). Acropolites and Gregoras on the Byzantine-Seljuk confrontation at Antioch-on-the Meander (A. D. 1211), English translation and commentary. *AÜDTCF, Tarih Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 93-101.
- Sevim, A. (2000). *Anadolu'nun Fethi (Selçuklular Dönemi)*. Türk Tarih Kurumu.
- Şen, M. E., & Bingöl, G. (2022). Anadolu'da Moğol tahakkümüne karşı aykırı bir ses: Beylerbeyi Hatiroğlu Şerafeddin. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 381-392. <https://doi.org/10.48120/oad.1171449>

Turan, O. (2010). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. Turan Neşriyat.

Umar, B. (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İstanbul.

Umar, B. (1999). *Karia*. İnkılap Kitapevi.

Uyumaz, E. (2003). *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*. Türk Tarih Kurumu.

Witteck, P. (1999). *Menteşe Beyliği* (Çev. O. Ş. Gökyay). Türk Tarih Kurumu.

Yakubovski, A. (1954). İbn Bibi'nin, XIII. asır başında Anadolu Türklerinin Sudak, Polovets (Kıpçak) ve Ruslara karşı yaptıkları seferin hikayesi (Çev. İ. Kaynak). *AÜDTCF*, 12.